

Dragoș Dragoman, *Capital social și valori democratice în România*, Editura Institutul European, Iași, 2010, 283 p.

În ultimele decenii au apărut foarte multe lucrări dedicate capitalului social și efectelor sale, atât în literatura internațională (Putnam, 1993, 2000; Rose, Mishler și Herpfer, 2003; Fukuyama, 1995; Fine, 2001), cât și în cea românească (Sandu, 1999, 2003; Bădescu, 2003; Voicu, 2013). Capitalul social a devenit unul dintre cele mai uzitate, analizate și dezbătute concepte din științele sociale. Dacă americanul Robert Putnam a considerat că acesta poate avea ca efecte buna sau proasta funcționare a instituțiilor democratice, Francis Fukuyama a formulat teza conform căreia încrederea socială, o componentă a acestui concept „umbrelă”, are ca efecte chiar avansul sau rămânerea în urmă a economiilor naționale. Intrând pe site-ul Băncii Mondiale vom găsi foarte multe articole pe tema legăturii dintre capitalul social și dezvoltarea economico-socială, date despre anchete pe aceeași temă și modalități de măsurare a capitalului social. Iată un foarte mare interes din partea unei instituții cheie a economiei mondiale cu privire la acest concept.

Totuși o serie de anchete sociologice ulterioare au dovedit că este mult mai bună o doză de precauție atunci când vorbim de efectele pozitive ale capitalului social în zona câmpurilor politic și economic. Capitalul social are efecte mai degrabă slabe cu privire la creșterea economică, iar pe de altă parte e greu de apreciat dacă joacă un rol atât de important în ceea ce privește buna funcționare a sistemelor politice și a instituțiilor și valorilor democratice. Tind să cred că dificultatea principală vine din faptul că pe de o parte creșterea economică e explicată de foarte mulți factori, la fel ca și dezvoltarea democratică, pe de altă parte e greu să generalizăm la scară mondială, europeană sau chiar și la cea regională anumite concluzii. Totodată unele concluzii valide la un moment dat pot să fie invalidate după un număr de ani.

Toate acestea dovedesc că în pofida progreselor făcute în plan metodologic, a eforturilor de matematizare a științelor sociale, acestea nu sunt științe exacte și trebuie să acceptăm acest aspect.

Ceea ce am apreciat în cartea domnului Dragoș Dragoman este în primul rând o analiză foarte lucidă făcută acestui concept observând mai degrabă o anumită rețineră a autorului în ceea ce privește efectele pozitive ale capitalului social asupra valorilor democratice. El nu se lasă sedus de mirajul teoriilor lui Putnam, probabil autorul cel mai des citat din lume pe probleme de analiză a capitalului social, explorând efectele acestui concept asupra valorilor democratice ale românilor.

Cartea este structurată în cinci capitole, primul fiind mai degrabă unul teoretic, dedicat explorării capitalului social insistând asupra definirii, operaționalizării și măsurării acestui concept pe baza unor lucrări fundamentale elaborate de Alexis de Tocqueville, Robert Putnam, Ronald Inglehart, Gabriel Almond și Sidney Verba, respectiv Richard Rose, William Mishler și Christian Haerpfer; celelalte capitole îmbină în mod strălucit analiza teoretică cu cea metodologică, autorul dovedind o foarte bună cunoaștere a subtilităților analizei cantitative.

Pe de altă parte trebuie remarcat faptul că deși oferă foarte multe detalii de ordin statistic și metodologic, cartea este scrisă într-un stil foarte clar, captivant, ea având posibilitatea de a fi utilizată nu doar de specialiști în sociologie și științele politice, dar și de studenți la nivelele de licență și master sau de oricine e interesat de studiul capitalului social. Din păcate multe lucrări de sociologie păcătuiesc prin stilul foarte complicat de expunere și neprietenos cu utilizatorul, și aici mă refer atât la lucrări teoretice, dar și la cele axate pe studii cantitative. Pe de altă parte unii dintre autorii citați chiar de către Dragoman, precum Robert Putnam sau

Gabriel Almond și Sidney Verba au avut marele dar de a face analize extrem de complexe, prezentate însă într-un limbaj foarte accesibil publicului larg.

Referindu-se la stilul complicat de expunere, Richard Swedberg, un specialist suedez în sociologie economică care își desfășoară activitatea de ani buni în zona academică americană, îl citează într-una dintre lucrările sale pe celebrul economist și laureat al premiului Nobel, Garry Becker, care în perioada studenției și-a dorit să citească o lucrare de sociologie, iar un profesor i-a recomandat să-l citească pe Talcott Parsons. Becker recunoaște plin de umor că după primul capitol s-a gândit „ori eu sunt un tâmpit, ori Parsons ăsta e genial” (Swedberg, 1990).

Citându-l pe autorul Marc Morje Howard, Dragoș Dragoman remarcă în capitolul doi un aspect foarte interesant, și anume acela că „studiile despre consolidarea democrației în Europa Centrală și de Est s-au concentrat prea mult asupra designului instituțional și a comportamentului elitelor. Este adevărat însă că democrația are nevoie de elite favorabile, dar este la fel de adevărat că are nevoie și de cetățeni devotați. Legitimitatea și stabilitatea regimurilor democratice datorează cel mai mult cetățenilor” (Dragoman, 2010, p. 50). În aceste rânduri găsim probabil și punctul de plecare a acestei lucrări, analiza transformărilor democratice din Europa Centrală și de Est (și în particular România), pornind nu de la elite, ci de la cetățeni. Autorul remarcă însă că și studiile cu privire la elitele din țările ex-socialiste fac apel la concepte precum capitalul economic, politic, cultural și social. Tocmai din acest motiv este important să înțelegem, că și la acest capitol, cartea domnului Dragoman ne ajută foarte mult să înțelegem cum se utilizează în cercetare conceptul de capital social.

Pe de altă parte aș dori să menționez faptul că de multe ori avem tendința să-i acuzăm pe politicieni că sunt corupți, egoiști și ineficienți, dar uităm faptul că elitele sunt recrutate din rândul maselor, sau ca să folosesc acest concept foarte uzitat de către autor, din rândul cetățenilor.

Și din acest motiv este foarte important să cunoaștem cum gândesc cetățenii, ce sentimente au cu privire la sistemul politic, cât sunt de participativi și pro sau anti-democratici. Autorul face un adevărat tur de forță în explorarea culturii politice, democratizării, participării politice și societății civile, concepte cheie în sociologia politică.

Un concept căruia Dragoș Dragoman îi acordă o foarte mare importanță este cel al participării civice. El îl citează pe Bogdan Voicu, unul dintre sociologii români care au explorat acest concept într-o lucrare interesantă apărută în 2003 din care aflăm că românii sunt printre cei mai neprietenoși europeni. Constatăm că „participarea este în România o *rara avis*. În afară de precondițiile puse de moștenirea regimului comunist, o altă explicație a participării reduse sunt resursele limitate de care dispun cetățenii țărilor est-europene. Scăderea nivelului de trai de-a lungul tranziției îi obligă pe cei mai activi, pe cei mai tineri să-și prelungească timpul de lucru. În comparație cu necesitățile zilnice, petrecerea timpului liber devine o alternativă greu de urmat. Neobișnuiți în trecut cu participarea în asociații voluntare, românii constată că astăzi timpul le lipsește pentru a desfășura astfel de activități. Mai mult, stilul de viață orientat tot mai mult spre câștig pare să fi dezvoltat în România un egoism generalizat, contrabalansat de percepția unei inechități flagrante și de cereri de redistribuire radicală. Acest climat de egoism, neîncredere și frustrare este foarte puțin propice participării civice, dar și toleranței sociale” (Dragoman, 2010, p. 138).

Iată o analiză foarte plastică a tabloului social al României contemporane prin care este explicat nivelul foarte scăzut de participare civică. De altfel geografia europeană a participării civice plasează România și fostele țări socialiste în coada clasamentului participării civice dominat de nordici și de vest-europeni. Românii nu sunt deci doar printre cei mai neprietenoși, dar și printre cei mai puțini participativi est-europeni. Este aceasta o situație de moment, de conjunctură sau situația va continua decenii la

rând? Este o întrebare firească, dar în momentul de față e foarte greu de prognosticat.

Un alt aspect asupra căruia Dragoș Dragoman insistă este cel al încrederii și al măsurării încrederii. El constată că „modelele dezvoltate de sociologi reușesc bine să explice mecanismele încrederii în cazul Statelor Unite și într-o serie de țări, dar nu reușesc să explice prea bine de ce diferă profund statele postcomuniste. Desigur, există numeroase descrieri ale societăților în tranziție și explicația cea mai frecventă este moștenirea comunismului în aceste state. Cu toate acestea, nu știm foarte bine cum afectează comunismul încrederea socială” (Dragoman, 2010, p. 172).

Poate că cel mai interesant este chiar ultimul capitol în care analizează efectele capitalului social pornind de la datele unor anchete locale (Sibiu, 2004), naționale (România, 2005) și comparative (România și Bulgaria, 2000).

Concluziile autorului sunt mai degrabă pesimiste legat de efectele capitalului social. Astfel, „analiza celor două țări (România și Bulgaria, n.n.) arată că valorile democratice sunt slab legate de încrederea socială, dar și de un tip particular de încredere instituțională, anume încrederea în instituțiile statului democratic”

(Dragoman, 2010, p. 220). Pe de altă parte autorul remarcă faptul că „cei care participă în asociații se dovedesc mai încrezători în ceilalți și în instituțiile noului stat democratic; par mai puternic orientați către sistemul politic. În fine, par să îmbrățișeze mai mult valorile democratice” (Dragoman, 2010, p. 220).

Participarea civică, crede autorul, este esențială pentru răspândirea valorilor democratice și consolidarea deplină a democrației, însă țările postcomuniste, în special România și Bulgaria, se sprijină pe societăți fragile, iar societățile civile fragile devin dependente de elitele politice, de instituții și de funcționarea economiei de piață.

Consider cartea domnului Dragoș Dragoman o contribuție importantă în explicarea și înțelegerea problematicii capitalului social și democratizării în România și o recomand cu căldură cititorilor pasionați de aspecte precum transformările sociale, democratizarea și societatea civilă, teme extrem de importante și de actuale. De asemenea cred că această lucrare ar putea fi și un excelent manual universitar pentru studenții de la sociologie și științe politice indiferent de nivelul de studiu.

Șerban Olah

Bibliografie

Dragoman, D. (2010) *Capital social și valori democratice în România*. Iași: Institutul European.

Putnam, R. (1993) *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press.

Putnam, R. (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.

Rose, R., Mishler, W. și Haerpfer, Ch. (1998) *Democrația și alternativele ei*. Iași: Institutul European.

Swedberg, R. (1990) *Economy and Sociology. On Redefining Their Boundaries. Conversations with Economists and Sociologists*. Princeton University Press.

Voicu, B. (2013) *Capital social în România începutului de mileniu. Drumeț în țara celor fără de prieteni*. Iași: Lumen.